

SLOVENIJA

UREDNIŠTVO: LJUBLJANA, GOSPOSKA 12 — NAROČNINA ČETRTLETNO 15 DIN, ZA POL LETA 30 DIN, ZA VSE LETO 60 DIN — POSAMEZNE STEV. 150 DIN — V ZAMEJSTVO ZA VSE LETO 90 DIN
UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA GOSPOSKA 12 — POŠTNOČEK. RAČUN: LJUBLJANA ŠT. 16.176 — ROKOPISOV NE VRAČAMO — OGLASI PO TARIFU — TISKA ZADRUŽNA TISKARNA (M. BLEJEC) V LJUBLJANI

Vojna in politika

Zadnji Churchillov govor

V torek je v angleški poslanski zbornici govoril ministrski predsednik Churchill. Njegov govor je bil miren pa zelo samozavesten. Zanimivo je predočil razliko med sedanjo vojno in prejšnjimi vojnami. Prejšnje vojne so bile vojne armad na fronti, sedanja vojna je pa vojna narodov na vseh njihovih ozemljih. Izjavil je, da je tak način vojskovanja prav posebno ugoden za angleški narod in njegovo bogastvo. Izgube, to je število mrtvih in ranjenih v prvem letu so približno petkrat manjše kakor v prvem letu svetovne vojne, vendar se lahko reče, da je po svojih učinkih ta vojna hujša kot prejšnja. Napovedal je, da bo vojna trpela še dolgo, da se bodo vojskovali še leta 1941. in 1942. Napovedal je dalje, da Anglija ne more upoštevati predlogov, da naj iz razlogov človečnosti dopusti uvoz živil v kraje, ki so od Nemcev podjarmljeni. To da bi pomenilo samo podaljševati vojno. Podjarmljeni kraji so imeli zadosti živil, ako jih primanjkuje, so jih morali odvzeti Nemci. Dovoza tudi ne morejo dopustiti, ker se iz različnih živil, tako iz masti, krompirja in mleka, izdelujejo naravnost vojni pripomočki. Obljubil je pa, da bo Anglija poskrbela, da bodo takoj po koncu vojne narodi lahko dobili dovolj živil. V tem govoru je moral povedati tudi neprijetno ugotovitev, da so Italijani zasledili vso angleško Somalijo.

Dva važna sporazuma

Predsednik Kanadske vlade Mackenzie King in predsednik Združenih držav sta se dogovorila, da bosta Kanada in Združene države ustanovili skupen odbor za skupno obrambo obeh držav pred zunanjimi napadi. Toliko je objavljeno. Lahko, da sta se dogovorila še kaj, česar pa nista objavila. Japonsko časopisje ima ta dogovor za prvi korak Združenih držav v vojno ob strani Anglije. Gotovo bo vsaj Anglija zaradi tega dogovora razbremenjena glede obrambe Kanade in bo prizadeto ladjejeje lahko porabila drugod.

Z Anglijo samo so se pa Združene države dogovorile, da jim je Anglija za dobo 99 let prepustila uporabo pomorskih in zrakoplovnih oporišč na otokih, ki so za to primerni. Časopisi ugibajo, ali je to za rušilce, ki naj bi jih Združene države dale Angliji, ali kot povračilo za vojne dolgov, ki so delali do sedaj med prebivalstvom Severne Amerike nekoliko nerazpoloženja proti Angliji.

Položaj Francozov po premirju

Francozi so po sklepu premirja z Nemci prišli iz boja brez upa zmage, v položaj popolnih premagancev. Z veliko žlico morajo okušati, kaj se pravi gorje premagancem. Najhujši je vselej položaj med premirjem in končnim mirom, kakor je najhujši čas za obtoženca med sklepom razprave in razglasitvijo sodbe. Razumljivo pa je, da Nemci ne hite s sklepanjem končnega miru. Najbrže tega ne bodo sklenili, dokler se ne odloči med njimi in Angleži. Tak mir bi bil lahko nevaren prejudic in bi se lahko spretno izrabljal za propagando. V nobenem primeru bi tak mir ne dal Nemčiji tako vsega v roke, kakor jim daje to premirje. Seveda je stanje v premirju najbolj podobno zgledom v najstarejši zgodovini, ko zmagovalci s premaganci sploh niso sklepali miru, ampak so jih čisto preprosto podjarmili.

Zato ima vlada v Vichyju silno težko stališče. Čim dalje se vleče to stanje, tem bolj dobivajo pogum tisti, ki sploh niso bili za vdajo, ampak so zastopali stališče, naj bi se Francija v vsakem primeru borila dalje, kakor so to sto-

rili Poljaki. Značilno je, da poročajo časopisi, da sta v nezasedeni južni Franciji še vedno dve radijski postaji, ki sta v službi anglofilov, če ne naravnost Angležev. De Gaulle ima med Francozi s svojim odborom če ne zaveznikov, pa vsaj precej skritih simpatizerjev. V Franciji se vedno bolj širi pomanjkanje, ki ga veča še zaradi nezadostnega števila lokomotiv in vagonov omejeni in poslabšani promet. Vse to seveda škoduje avtoriteti »mož iz Vichyja«, kakor je imenoval Churchill Pétainovo vladu. Zato bi bil najvažnejši razlog, ki bi pripočel Napoleonu, da vendarle sklenejo mir s Pétainovo vladu, da na ta način podpro avtoriteto sedanje francoske vlade, ki je gotovo najbolj Nemcem pri-

jazna in glede katere imajo Nemci in Italijani dovolj razlogov, da ne pripuste, da bi v nemoči izgubila vajeti iz rok.

Vojna v zraku

S kratkimi oddihi se je zadnje dni vršila ljuta borba v zraku. Churchill je napovedal, da pričakuje še poostritve te vojne. V tej vojni so izgube sicer po številu zmerne, ako se pa upošteva visoka cena bojnih letal in visoka vojaška kvaliteta pilotov, so izgube velikanske. Do sedaj se še ne more vedeti, kakšna bo končno odločitev, videti pa je, da angleško zrakovno ladjejeje, ki je menda po številu šibkejše, vzdržuje vse napade. Ves svet napeto pričakuje, ali se bo pojavil še kak nov način vojskovanja, ali bodo ti zrakovni boji odločili o tem, če bodo Nemci sploh mogli prepeljati svojo vojsko v Anglijo.

Zahod in Vzhod

(Konec.)

Nova vojna je razvnela Evropo. Prav za prav nas ni presenetila. Moralo se je tako zgoditi, ker se Zahod ni naučil iz zgodovine ničesar, spomin na grozote pretekle vojne pa je nenavadno hitro obledel. Duh zahodne Evrope, ki je rodil prvo vojno, je rodil tudi to. Mahatma Gandhi, ki je od daleč gledal na prizadevanja poveljne Evrope, je prav povedal: »V Evropi čaka vsak, preden se sam obnovi, da se prej spreobrnejo vsi drugi. Vsak je za razorožitev, toda zahteva, da se prej vsi drugi razorože. Nihče ne sme prijeti prvi za zvonec...« Ta vojna bo rodila zopet mnogo dragocenih in pretresljivih spoznanj. Dvoje pa je mogoče: da bo po tej vojni prišel čas nasilja in nadvlade, kar bo že po nekaj letih prineslo novo vojno, ali pa bo prišla zlata doba miru in ustvarjanja. V pričakovanju te dobe se nam ne zdi nobena žrtev prevelika in pretežka. Zelo lahkomišno bi bilo prerokovati, kako se bo ta vojna končala, vendar vse kaže na to, da bo prešla v končno fazo dvoboja med Zahodom in Vzhodom. Kaj nam je tu razumeti pod pojmom Vzhod?

Ko govorimo o Vzhodu, mislimo pri tem v prvi vrsti slovanske narode, mlada, sveža in neizrabljena ljudstva, ki do sedaj še niso odločilno posegla v evropsko zgodovino. Evropa je Slovane vedno odpirala kot manjvredno ljudstvo, »zgodovinski gnoj«, toda ne toliko iz prepričanja, da je to res, kot iz zavesti, da so prav Slovani tisti, katerih je bodočnost Evrope. Pokrajina, neizmerne ruske steppe, ki so že preproste mu človeku lajšale pojmovati »neskončnost«, »brezmejnost« i. dr., odločilni zgodovinski vplivi in krščanstvo (Carigrad) so po svoje oblikovali duhovnost slovanskih narodov ter tako ustvarili »vzhodno miselnost«, o kateri tu govorimo, pa pri tem nikakor ne mislimo panslavizma ali sikanofilstva. To dvoje se je izživel kot sleherni zgodovinski pojav in prešlo v zgodovino. »Vzhodna miselnost« (Dostojevski jo je imenoval »ruska misel«) po svoji globini in obsežnosti daleč presega vsakodnevne pojme, kot so politika, gospodarstvo, socializem in podobno. Tako bi se torej motil, kdor bi mislil, da je boljševizem ona oblika, v kateri se bo slovanstvo v Evropi uveljavilo. Ne smemo pozabiti, da je ruski boljševizem v neki meri utelešena Marxova doktrina, ki ima sicer mnogo vzhodnih primesti, je pa vendarle dediščina Zahoda. Res je sicer, da utegne preiti boljševizem v bojni pohod proti Zahodu, ne pomeni pa končne oblike novega stanja. S tem bi se zgodilo le to, kar je W. Schubart povedal nekako tako: »Iskrica je zletela

od Zahoda na Vzhod. Močna sapa Rusov jo je razpihala v mogočen ogenj. Sedaj grozijo plameni, da bodo segli nazaj do ognjišča, ki jih je rodilo.« Boljševizem je prehodni pojav, ki ima svoj razlog v zgodovini in je kot tak navezan na neko dobo. Mislecem, ki količkaj globlje gledajo na dogajanja v svetu, ruski boljševizem ne pomeni več »slučaja«, nesrečne »zanote«, marveč ga pojmujejo kot enega od številnih členov v verigi zgodovine, ki je popolnoma razumljiva in je nastal po logičnem razvoju. Rusom je celo potreben, saj bo dokazal abotnost zahodne misli — na sebi. »Boljševiški nauk temelji na absolutizmu, toda absolutizem ne dovaja do nikakega cilja« (Gandhi). Tako pomeni boljševizem tisto orožje, ki ga je Zahod skoval za svoj — samomor. Podobno nam je tudi razumeti rusko brezboštvo, ki je prav tako plod Zahoda in se mesijanizmu ruske duše prav nič ne prilega. Bilo je pa potrebno v razčiščenje in ozdravljenje. »Padeč je potreben za vstajenje« — to je pristno ruska misel. Tako smo torej mnenja, da bo slovanstvo posredovalo Evropi vse tisto, česar sama ni mogla ustvariti. Dostojevski je »rusko misel« istil malone s pravoslavjem ruskega mužika. To pravoslavje mu služi v protitež »rimstvu«. Vendar moremo reči, da je šel korak predaleč. Katolicizem, ki ga opisuje in obsoja v svojih delih (n. pr. »Veliki inkvizitor«) je potrjen in napihnen v spako. Kaj takega se more zgoditi le po površnem opazovanju; če bi opazoval podrobneje in brez predsodkov, bi videl, čeprav iz drobcev, da je katolištvo močno blizu tistemu, kar je sam imel za idealno obliko krščanstva. Reči nam je torej, da »vzhodna misel« ne predstavlja nevarnosti za evropski katolicizem, prej pač poročstvo za njegov neovirani razvoj.

Te misli niso nove. Nasprotno, prav za prav so že nekaj vsakdanjega, saj so se v Evropi, še bolj pa v Rusiji, mnogokrat vrstile. Če bi iskali citatov v delih posameznih velikih mož Vzhoda in Zahoda, bi nas privedlo predaleč, spis bi se raztegnil v neskončnost, povedati pa ne bi mogli bistveno nič novega. Rusi so se vedno zavedali svojega poslanstva v Evropi (»ruski mesijanizem«). Ta misel je od panslavistov prešla preko slavofilov na carski imperalizem, po katerem jo je podedoval celo — boljševizem. Če je Rusija za Petra Velikega čisto slučajno »zaprla« v Evropo kot odtrgan čoln (Puškin) in imela od tega le škodo, je to pasivne vloge sedaj konec. Ta njen drugi prihod ni več tako slučajen in nenameraven. Vzhod je začel z

ofenzivo. Najlepše in najjasneje je to misli izrazil, kakor smo že omenili, ruski pisatelj Dostojevski. Predvsem je ostro ločil med Zahodom in Vzhodom, med Evropo in — Rusijo. V dušah njegovih junakov se bije gigantski boj med obema. Zahod mu je bolnik, misli, ki so od tam prihajale, pa uničujoč strup. Dve ideji sta v prvi vrsti vzbujali njegovo pozornost in njegov odpor; predstavljali sta mu dva glavna vzroka evropskega zla. To sta bili ideja Nietzschejevega »nadčloveka« in ideja nasilne države, ki jo je obetal komunistični manifest. Za Dostojevskega je marksizem v Rusiji naglo naraščal. Prvo, idejo nadčloveka, je do konca, do njene ničnosti in lažnosti, razvil v romanu »Zločin in kaznen«. Razkolnikov se navzame idej, ki prihajajo z Zahoda, ki vabi in zapeljuje Russe kot skušnjavec. Da bi si uirl pot in postal velik kakor je bil Napoleon, ubije staro skopuljo, ki ni nikomur storila nič dobrega. Čisto po naključju ubije z njo vred njeno slaboumno sestro, ubogo prekupevalko. Saj je tudi Napoleon tisoče življenj žrtvoval kot gnoj svoji slavi. Umor je izvršen, toda namesto občutka svobode, sproščanja in moči, ki bi moral biti lasten nadčloveku, ko se je dvignil nad »čredno moralo«, ki se ga polasti nemir, ki sicer ni pravo kesanje. Nič ne pomaga, da se preriva v množici, da beži v samoto ali se skriva v beznice. Vse razumsko dopovedovanje nič ne pomaga. Razkolnikov spozna, da je sam prav taka »uš« kot so drugi, da ni iz takega testa, iz kakršnega se gnetejo Napoleoni. Ob ciniku Svidrigajlovu pa ta svoj ideal celo zasovraži; kar se podlosti tiče, je Svidrigajlov resnično nadčlovek. Razkolnikov bi se rad po prostitutki Sonji vrnil nazaj v »čredo«, kateri ga je zločin vendarle odtujil, toda to se mu ne posreči. Nekaj časa se sam uničuje, končno se prostovoljno javi oblastem. Celu v Sibiriji, kamor so ga obsodili, ne najde miru. Končno seže po sv. pismu — »toda to je že druga povest«. Ideja nadčloveka je razgaljena kot prazna in varljiva. Če Nietzsche ostaja nekako sredi poti in s svojim nadčlovekom ne ve kaj početi, gre Dostojevski z njim do konca, do tragedije. Odpad od Boga je pokazal v vsej grozoti. V »Besih« pa ostro kritizira Dostojevski Marxa, ruski nihilizem in odkriva »socialno tragedijo« odpada od Boga. Marx hoče z državo nadomestiti Boga in izoblikovati novega človeka. Sedanjí človek bi v tej državi izgubil svobodo, s svobodo pa lastno vrednost. — Nietzsche hoče zemeljske bogove, medtem ko hoče socializem raj na zemlji. Oboje je naperjeno proti krščanstvu. Izhodišča so sicer različna, končno stanje pa isto. Marx hoče izenačenje, Nietzsche pa nadvlado, toda ni enakosti brez nadvlade, kakor ni despotov brez podložnikov. Nadčlovek in socializem imata isto dno, le z drugih stališč gledano. Oba pripravljata diktaturo in uničenje svobode. V obojem prevladuje duh zemeljskega, zato stojita i Marx i Nietzsche z Vzhodom v notranjem razkolu. V »Zločinu in kazni« imamo opravka s posameznikom, v »Besih« z zapeljano množico. Oba pa kažeta na isto rešitev: zmaga krščanstva nad prometejsko Evropo. V »Besih« obsoja silo, nasilje države nad »človekom-mravljjo«. »Nesmisel je ustvariti nov čas in novo človeštvo z obglavljenjem 100 milijonov ljudi!« Nasilni revoluciji se protivi zaradi ljubezni do Boga in do ljudi. Osebnost in duhovna svoboda mu je nad vse. Pač pa zahteva revolucijo duha, ki bi bila bolj učinkovita. »Zopetni prihod Kristusa« se bo zgodil v Rusiji, se pravi: Rusija bo zopet uveljavila živo in dejavno krščanstvo prvih dob, ki bo zajelo svet in si ga podvrglo. Rusija še ni našla svoje oblike socializma. »Socializem ruskega mužika se ne izraža niti v komunističnih naukih niti v mehanističnih obrazcih, pač pa v njegovem prizadeva-

nju po enotnosti v Kristusovem imenu. Tako bi po videzu sodili, da so »Besie« reakcionaren roman, vendar to ni tako. V resnici so skrajno revolucionarno delo, saj zahtevajo duhovno revolucijo.

Za nas čas je zelo pomenljivo, ikako Dostojevski pojmuje poslanstvo ruskega naroda. Če menijo Angleži, da so izvoljeno ljudstvo, ki je postavljeno, da svet vladati in ga drži v ravnotežju, če hrepeni Francoz po duhovnem vodstvu in če niha Nemec med obojima, pa si prizadeva Rus za odrešenje človeštva. (Rekli smo že, da je bila ta misel živo pred očmi vsem dobam in vsem ruskim sistemom.) »Ruska misel« pomeni Dostojevskemu novo kulturno smer, hkrati pa sintezo vseh pozitivnih elementov vseh evropskih kultur. »Rusko ljudstvo je morda najbolj zmožno ohraniti ideal o vesoljni skupnosti človeštva, o bratovski ljubezni in mirnem presojanju, ki odstranjuje vsa nesoglasja...« Kajti naša usoda je univerzalnost, ki si je nismo pridobili z mečem, marveč z močjo bratovstva in z našim bratovskim prizadevanjem, da bi zedinili človeštvo. Morebiti bomo razumeli vsi brez razlike, da pomeni biti Rus toliko, kakor težiti po končni spravi vseh evropskih nesoglasij, pokazati evropskemu hrepenen-

nju cilj v naši ruski vsečloveški, vse povezujoči duši, v ljubezni zaobjeti v svojo dušo vse naše brate in morda izgovoriti končno besedo v veliki vsesplošni harmoniji, v dokončni bratovski skupnosti vseh narodov, skupnosti, ki bo v skladu s postavo Kristusovega evangelija...« (Govor na Puškinovem grobu.) Odveč bi bilo govoriti spričo teh besed o »vzhodni misli«. Ex oriente lux — ex oriente vita.

Priznati pa je treba, da vse te lepe besede spričo današnjega političnega položaja in razvrstitve sil v Evropi vplivajo na človeka vse prej kot prepričevalno. Vedeti pa moramo, da tu ne gre za nekaj dni, tednov ali mesecev, marveč veljajo besede velikega ruskega misleca, za dobo, ki se bo izoblikovala šele po velikih trenjih. S tega stališča bomo dogodke, ki se odigravajo pred našimi očmi morda jeli drugače vrednotiti. Gotovo pa je, da jih bo treba meriti z višjimi merili kot so osebna. V tako veliki dobi kakor je naša, posameznik ne zaokrene ničesar in so potrebne žrtve slehernega človeka. »Ne plakaj, življenje je raj, vsi živimo v raju, le vedeti nečemo, da je tako; če bi pa hoteli vedeti, bi že jutri nastal na vsem svetu raj.« (Dostojevski.) J. M.

Čudni načini

II.

V okviru tega tednika mimamo niti časa niti prostora, da bi se razpravljali z vsemi dolgimi izjavami »Sodobnosti«, četudi bi bilo v marsikaterem pogledu poučno delo, preskusiti njihne pojme in osnove. Ustavili se bomo pri pojmu zgodovinske dialektike, prvič ker ga sploh tako rada rabi, drugič pa, ker ravno z njim na kratko, pa seveda hudo od zgoraj navzdol, opravlja z našo ločitvijo načela o samoodločbi narodov in »versajstva«. Beseda izhaja iz nemške klasične filozofije in označuje način opazovanja in spoznavanja. Vsak pojem, vsako dogajanje (teza) se spreverča v svoje nasprotje (antiteza) in izravna potem nasprotje v višji enoti (sinteza), ki pa postane spet nova teza, a seveda na razvojno višji stopnji.

Če pa naj je zgodovinska dialektika način za spoznavanje zakonov glede razvoja zunanjega sveta in človeškega mišljenja, potem morajo biti ti zakoni razvidni tako v dogajanju kakor v dejavnosti in v skladnosti z njima.

Oglejmo si torej prav po metodi zgodovinske dialektike tisto pod površjem skrito zgodovinsko-dialektično zvezo med wilsonizmom in versajstvom, ki jo je poiskala »Sodobnost« in ki se ji je razodela v očitni resnici, da je wilsonizem podstava versajstvu.

Tu pa začne stvar že takoj šepati. Wilson je zahteval samoodločbo narodov. Te pa še ni bilo. Ni se torej moglo razvijati, kar še ni bilo, v neko antitezo, nesamoodločbo, ki pa je že bila. A posebno se ni moglo razvijati nazaj in navzdol. Razvoj, zgolj pojmovno seveda, bi bil mogoč samo v obratni smeri, če bi bil zgodovinsko sploh dan. Zgodovinsko-dialektično bi se tudi dalo po nekakšnem govoriti o razvoju od neenakopravnosti narodov (teza) do enakopravnosti (antiteza), pri čemer bi pa morali seveda vzeti stvari v njih stanju in razvoju. Za ta namen sta pa pojma versajstvo in wilsonizem že zaradi zgodovinske nezaporednosti le slabo in le previdno porabljiva. Zgodovinsko in torej tudi zgodovinsko-dialektično ne more biti teza nekaj, kar še ni, a še manj, ko nastati iz tega, kar še ni, antiteza, ki pa že je.

Nekoliko natančnejša »razčlenba« pojmov in zgodovinskega dogajanja bi bila torej za »Sodobnost« zelo koristna. Tako ne bi bila mogla nastati miselna zmeda, ko predpostavljajo nekaj, zaradi česar je Amerika tudi šla v boj, kot osnovo in vzrok nečemu, za kar se gotovo ni zavzemala, kar je bilo že prej in kar je tudi ostalo.

Taka metoda gotovo ni zgodovinska dialektika, kakor sta jo oblikovala Hegel in Feuerbach in kakor sta jo materialistično izobrazovala Engels in Marx, pri čemer naj samo še pripomnimo, da ne mislimo niti vrednotiti niti noetično analizirati dialektične metode same.

Bolj mimogrede, takorekoč v oklepajih, in zaradi mikavnosti naj pri tem opozorimo še na nekaj. Vsi oznanjevalci zgodovinsko-dialektične metode gredo

vsaj dejansko mimo njenega logičnega postulata, da pomeni dialektika v svojem bistvu nenehen razvoj, ki se ne ustavlja niti ob doseženi antitezi niti sintezi, da torej začena razvoj negirati tezo tisti hip, ko je v danem okolju nastala in uspela, da mora potemtakem iti takoj dalje v svojo lastno zanikanje k novi sintezi — tezi, ali da govorim v političnem jeziku: da postane s tistim hipom »reakcionarna«, ko se je uveljavila.

III.

Vsako stvar preskusi nakovalo življenja: ljudi prav tako kakor njihove nauke. Dovolj je bilo in je še lepih naukov in spoznanj, ki jim nič ne manjka do popolnosti razen ljudi, ki bi jih predstavili v življenje. Če bi te človeške nezadostnosti ne bilo, kje bi že lahko bili! In še prav posebno s stališča zgodovinsko-dialektičnega razvoja. Kako pa je z nauki v dejanju, to izvemo, če pogledamo okoli sebe. Zato bomo gledali zmeraj, kadar nas kdo uči kakšnega novega spoznanja, kako se kaže v življenju tista reč. Kako se obnaša, kakšni so njeni sklepi, kakšni uspehi, za koliko nam je poglobila spovednost in s čim je obogatila naše spoznanje in našo vero.

Malokateri pojem je že na sebi jasen in določen. Že celo pa velja to za pojme znanstvene spoznavne. Prav beseda dialektika nam je lep zgled za to. Kdor torej dela s pojmi, jih mora pač najprej nedvoumno opredeliti. A med pojme, ki imajo skoraj pri slehernem bolj ali manj različno vsebino, šteje gotovo imperializem. Primer imperializma pa smo si izbrali, ker je mogoče najbolj značilen za čudno metodo, s katero razčlenjuje in rešuje »Sodobnost« politična vprašanja.

Skoraj na vsaki strani »Sodobnih razmišljanj« beremo o imperializmu. A nikjer ne naletimo na obrazložitev pojma oziroma pojma. Očitno pa predpostavljajo pisec, da smo si glede njega in njegove vsebine vsi edini v tem, da gre za nekaj slabega, nasilnega, vse obsodbe vrednega.

Dejstvo pa je, da se vsaka močna ideja, dobra prav tako kakor slaba, hoče uveljaviti, podrinati druge, nasprotne in si osvojiti ljudi, narode in države. Vsaka močna, živa misel je torej imperialistična. Samo načini so pri eni ali drugi različni. In kakor so močne misli lahko dobre in slabe, tako so tudi imperializmi lahko dobri in slabi. Razen tega pa so tudi imperializmi iste vrste lahko ponekod dobri, drugod slabi. To velja prav posebno za razne državne imperializme.

Najbolje bo, če preidemo takoj k stvarnim primerom. »Sodobnost« govori o začetku imperialističnega razdobja, ki da so ga oznanile tri vojne imperialističnega značaja: ameriško-španška, angleško-burska in rusko-japonska.

Gotovo je po nekakšnem mogoče rabiti za vsako izmed teh vojn prilastek imperialističen. A čisto gotovo je, da so te vojne po svojem vzroku, namenu in

nasledku popolnoma različne. Amerika na primer je pred vsem hotela izriniti Španijo iz svoje celine v duhu Monroejevega nauka, in gotovo je, da je ta nauk najbolj vnel širše ljudske plasti za vojno. Bili so seveda še drugi vzroki, nepretrgani nemiri v neposredni bližini, gospodarske motnje in ovire in podobno. Toda poudariti je treba, da je Amerika osvojenim deželam, Kubi in Filipinom, takoj po zmagi obljubila svobodo, da jim jo je tudi dala, pri čemer označuje njen imperializem dejstvo, da Filipinci prav sedaj premišlujejo, če ne bi prosili za ameriški imperializem, da jih ščiti pred japonskim. Očitno je torej prvi dober, vsaj v primeru z drugim. V neki meri velja to tudi za angleški imperializem, posebno kar se tiče dominionov, ki so danes tako le še zvezne države Velike Britanije. In ravno gotovo je, da imajo tudi angleške kolonije in njihni narodi danes mnogokrat več svobode in več socialne pravičnosti kakor marsikateri »svoboden« narod v Evropi.

Tako šablonsko gledanje na imperializem, zavito v najpreprostejši obrazec, res razlago zelo poenostavlja in dela umovanje čudovito preprosto. Stvarna, v jedro predirajoča pa takšna razlaga ne more biti, ostaja pač samo na površini. Kajti govoriti na eno sapo in v isti zvezi o imperializmu, ki vanj narodi rinejo (Baski, Filipini), in o imperializmu, ki se ga otepajo z vsemi štirimi (tu pa rajši primerov ne navedemo, toda vsak bralec si jih zlahka vstavi), je najmanj zelo nestvarno. Prav zgorajšnji primeri (Filipini, velikobritanski dominioni), pa nam tudi pričajo, da je mogoča premaga (slabega) imperializma prav tako po razvojni mirni poti kakor z nasilnim prevratom.

V resnem, znanstvenem raziskovanju pač ne bo nihče prebil, če bo delal s primitivno psihologijo romantičnih pripovednikov ali kakor s strankarskim programom, črno v črno, belo v belem, pridni Janezek in hudobni Mihec, naša vrla in nasprotna ničvredna stranka. Takemu bo zmeraj vsako niansirano vrednotenje, če ne sploh tuje, pa vsaj nerodna stvar, ki jo opravi mimogrede, z mogočno kretnjo, ker ne najde razmerja do njega. Neki ameriški kriminalist je dejal, da ljudje niso po navadi niti tako hudobni niti tako dobri, kakor se misli. To pa velja za vse ljudske naprave in zadeve. Gotovo, neka kategorizacija je zmeraj potrebna, če naj ima miselno delo oporo in izhodišče, iz katerih opazuje in razlaga dogajanje. Toda gotovo bo tista opora malo vredna,

ki ne bo znala ločiti (razmeroma) slabega od (razmeroma) dobrega. In sklepi iz take opore ne morejo biti nikoli zanesljivi in trdni. Najlažje pa bo naše delo, če bomo zmeraj imeli pred očmi, da je navsezadnje šablonsko smrt ustvarjajoči misli, in če ne pozabimo, da je vsaka kategorizacija sredstvo in ne namen, pripomoček in ne dognanje samo.

Pojmom je zategadelj treba najprej jasno in nedvoumno določiti vsebino, če ne je vsako umovanje in dokazovanje jalova zadeva. Sicer je tako umovanje brez opredeljenih pojmov res zelo lagodna zadeva. Ko pride do razravnjanja, lahko vsak zmeraj reče, da si ni stvari tako mislil, da ima zanj drugo vsebino, da ga niso razumeli. Z dostavkom nekaj mogočnih besed, pri čemer so besede kakor o omejenosti drugače mislečega nasprotnika posebno pripravne, pa hoče dati obenem svojemu bralcu na cenen način podobo lastne neomejenosti. Pri tem pa seveda računa z bralcem določene miselne ravni, na kateri edini taki »razlogi« odmevajo.

Sicer se »Sodobnost« h koncu zazdi, da ni »čistega« imperializma. Le da ni izvajala prav nobenih nasledkov iz tega spoznanja. Vse njeno umovanje in dokazovanje sloni namreč na predpostavki, kakor da bi »čisti« (tudi tega pojma sicer ne opredeljuje!) imperializem bil. Logično nujno bi bila pa morala postaviti to ugotovitev na čelo svojih izjav, »razčleniti« imperializem v njegove sestavine, v njegove miselne, psihološke, gospodarske in socialne osnove in oblike in tako podati njegovo različno podobo v enem ali drugem primeru. Pri tem bi seveda nikakor ne bilo zanemarljati skupnih osnov, ki bi bile tem bolj zanimive, ker bi razložila bistvo vsakega imperializma. »Sodobnost« pa dela ravno narobe: vse sklepe dela, kakor da bi »čisti« imperializem bil, pa ne čuti sama, da vse vsa izvajanja v zraku, kona koncu priznava, da ga prav za prav ni. A še prav posebno moramo reči, da nam ne zadošča njena razlaga o osvajanem bistvu svetovne vojne. Šli bi izven okvira tega odgovora, če bi raziskovali vse številne okoliščine, ki so v svetovni vojni tudi narode, tudi ljudstva gnale v boj, okoliščine, ki jim je manjkala sleherna imperialistična podstava in zamisel in brez katerih bi vsaj nekatere vojskujočih se držav svojih narodov ne bilo spravilo v vojno. Iz česar pa spet sledi, da so morale biti ravno te okoliščine vsaj za spoznanje močnejše od nagibov teh narodov in njihovih držav. (Koniec prihodnjic.)

Z A P I S K I

To in ono iz listov

1.

Ni še tako dolgo tega, kar smo brali v slovenskem dnevniku o presenetljivih odkritjih nekakšnega znanstvenika za mejo: po njegovih dognanjih na polju zemljepisja in zgodovine spada namreč kranjska Slovenija v drug državni okvir kot je sedaj... Takrat je bilo to pisanje že primerno glosirano in osmešeno. Kaj pa potem? Ali naj držimo roke križem in se zadovoljno smejimo? Stvar je mnogo ugodnejša kot si moremo v prvem hipu misliti. Povsem naravno namreč, če bo tisto znamenito delo in še mnogo enakih v odločilnih trenutkih, ki se nam z vsakim dnem bolj bližajo, priromalo tudi pred mednarodno komisijo. O tem ne bi smelo biti najmanjšega dvoma za človeka in narod, ki ima iz preteklosti slabihkušenj dovolj. Tak narod bi med drugim moral tudi vedeti, da so včasih v onih komisijah ljudje, ki so tako rekoč (sit venia verbo!) po svoji državni pripadnosti slabi geografi in bodo sleherno laž vzeli za zlato... Najmanj, kar torej moremo nujno storiti je, da v posebni knjižici obračunamo z zloglasno knjigo v Slovincih.

2.

V 7. številu »Orača«, lista, ki se bori za »bodočnost slovenskega kmeta«, je T. B. v članku »Na novo pot« pravilno poudaril enostransko vzgojno in izobraževalno delo raznih podeželskih izobražencev: učijo namreč mladino samo igranja na odru, petja in telovadbe, a ničesar praktičnega, kar bi jim bilo za življenje nuj-

no potrebno, če naj dobimo dobre kmečke gospodarje ter vzorne gospodinje in matere.

Vprašanje pa je, kako naj oni izobraženci (v prvi vrsti so tu mišljeni učitelji in duhovniki) uče kmečko mladino »narodnega gospodarstva, o pomenu in vlogi stanov v našem narodnem obsestvu, o združništvu, o najvažnejših socialnih vprašanjih kmečkega stanu, o najnujnejših osnovah kmetijskega strokovnega znanja itd., če pa sami o večini vsega tega niti pojma nimajo. Učiteljica iz mesta, ki ni prišla izpod okrilja staršev, dekler ni nastopila službe na vasi, ve sicer nekaj stvari iz kmečkega življenja, a vse to le iz knjig, ki so samo medel odsev resnice. Nekoliko na boljšem so kmečki sinovi učitelji in duhovniki, ker vedo o stanu, iz katerega so izšli, vsaj to, kar so kot otroci odnesli od doma. Vsi skupaj pa imajo premalo pogleda v socialna in gospodarska vprašanja vasi. Prilika je, da zopet enkrat opozorimo na lanske leto poročilo Kmetijske zbornice, kjer Fr. Erjavec daje na podlagi študija tega problema v zamejstvu in na domačih tleh nekaj konkretnih navodil za izboljšanje izobrazbe kmečke mladine in za preskrbo potrebnega v ta namen usposobljenega učiteljstva.

3.

Iz »Glasnika zdravniške zbornice za dravsko banovino« števil. 1—2 t. l. posnemamo, da vladajo med »kolegi« vse prej kot akademski odnosi, saj so celi odstavki kar zreli za komedijo (pa pravijo, da pri nas ni aktualnega humorja?!). So še na svetu drugi svobodni poklici

(kjer gre namreč za veliko konkurenco) kot na primer odvetniki in stavbeniki itd., a takšnega neakademskega tekmovalja in blatenja ni med njimi. Ali pa morda ne pride objavljeno v javnost? Mnenja smo, da je to vsekakor na mestu, saj takšna strokovna glasila pridejo še komu drugemu v roke razen članom, ki se potem zgleduje nad »intimnostmi« človekoljubov...

Hrvaška bo tudi glede zunanje trgovine samostojna

»Trgovski list« poroča, da se bo pri hrvaški banki upravi ustanovil poseben urad za zunanjo trgovino. V njegovo pristojnost bo posebno spadala pravica doleščevati, kdo more in sme vršiti izvozne posle.

Po zaslugi naših premišljevalcev vodičev bomo torej imeli to posebnost, da bodo na Hrvaškem, ki je mnogo bližja Beogradu kakor Sloveniji, tudi po svojem gospodarskem ustroju, odločali Hrvatje sami, kaj je za njihno izvozno gospodarstvo dobro in kaj slabo, glede Slovenije bo pa slej ko prej še zmeraj odločal Beograd, čeprav ravno tu vse kriči po samoupravi, ne samo zaradi večje zemljepisne razdalje, ampak tudi in pred vsem zaradi popolnoma drugačnega gospodarskega in socialnega ustroja Slovenije.

Prihodnji teden poteče leto dni, kar so nam naši vodiči zagotavljali, da jo bomo tudi mi dobili, kadar jo bomo hoteli, toda tako, ki je za nas primerna in glede katere se bo začelo takoj naporno premišljevanje.

Menda pa za nas ni nobena samouprava primerna!

Celotnost je zoper načelo zveznosti

»Obzor« piše o predlogu Jugorasa, ki zahteva eno samo delavsko organizacijo za vso državo na federativni podlagi. Pri tem pripominja, da se bo kmalu videlo, če bodo hrvaški delavci, organizirani pripadniki Hrvaške kmečke stranke, sprejeli ta predlog Jugorasa, ki je v bistvu srbska delavska organizacija. Na noben način pa da ne sme priti in ne bo prišlo do tega, da bi se moglo izigrati načelo sporazuma, in vsak sum, da bi se to moglo zgoditi, se odpravi najlažje, če se odločno in razumno nadaljuje s preurejevanjem države na osnovi treh narodnih individualnosti in na načelu zvezne države.

Nam se zdi, kakor koli se utegnejo razvijati stvari, da se hrvaški delavci ne bodo nikoli pridružili Jugorasu ali napravili z njim kakšno skupno delavsko organizacijo. Ne morebiti zaradi tega, ker bi zveza med hrvaškimi, srbskimi in slovenskimi delavci ne bila mogoča in

tudi potrebna, zmeraj je in bo v eni, tudi zvezni državi dovolj stvari, ki zahtevajo sporazumen in skupen nastop. Toda tak sporazumen skupni nastop predstavlja demokratično organizacijo tako delov kakor celote, sicer o pravem sporazumnem delu pač ne more biti govorjenja. Nedemokratična organizacija se bo preklicano malo brigala za želje in voljo svojih delov od tistega dne, ko ji bo dana oblast; če ne naravnost in neposredno bo pa po ovinkih in prikrito uvajala centralistično celostnost in malila voljo členstva.

Jugoras je celostna organizacija, ki je v dejanju in besedi zavrnila demokratično načelo. Skupna organizacija za vso državo bi torej pomenila dejansko samo poskus, da se celostnost in z njo nedemokratični centralizem zopet uveljavijo v državi. Drugače Jugoras niti delati ne bo mogel, če ne bo hotel zatajiti svojih načel.

Zato pa je gotovo, da bodo zavedni slovenski in hrvaški delavci v načelu odklanjali vsako organizacijo, ki bi jim jugoslovanski centralistični totalitarizem hotela vrniti pod drugo krinko. Kajti celostnost in federativnost — to sta dva nasprotna in nasprotujoča si pojavi.

Poštna poslopja bodo zidali — pa ne pri nas

Poštno ministrstvo je sklenilo, zidati 50 novih, modernih poštanih poslopij. Ta nova poštna poslopja bodo vsa na jugu, najlepša bodo menda v Bitolju in Skoplju. Tudi Zagreb dobi moderno poštno poslopje, ki bo stalo 25 milijonov dinarjev. Naravni nasledek hrvaške samostojnosti, pri čemer bi omenili samo še to, da je že sedanje zagrebško poštno poslopje vsekoli moderna palača, nekajkrat večja od ljubljanske poštne hiše, kar lahko potrdi vsak, ki je šel kedaj po Jurišičevi ulici mimo nje.

Da bi se v Sloveniji kaj zidalo, o tem se v tem načrtu še govori ne, četudi je znano, kakšna stiska je pri nas v tem pogledu, vsekoli mnogo večja kakor marsikje drugje. Naravni nasledek »premišljevanja« naših vodičev o samoupravi.

Kakor znano, donajajo slovenske poštnice tretjino dohodkov vseh pošt v naši državi.

Kaj pišejo listi

Podoba naših razmer

Pod naslovom »Zapostavljanje bolice« beremo v »Slovenskem poštarju« tale dopis:

Sem hči revnih kmečkih staršev. Na prigovarjanje učitelja so me dali v bližnjo meščansko šolo, ker so upali, da se kako dokopljem do učiteljskega in tam z instrukci-

jami do zaželenega poklica. Ko sem l. 1935 končala meščansko šolo, so se mi vrata na učiteljsko pred nosom zaprla, ker niso več sprejemali, čeprav sem imela v maturitetnem izpričevalu odlično oceno.

Nastopila so leta hude gospodarske stiske, starši nikoli niso zmogli šolanja, in morala sem ostati doma. Pet let! Nazadnje je neki prosvetni delavec spoznal moj talent, se zavzel za mene in res sem prišla v novembru 1938 za vežbanko k tukajšnji pošti.

Pred kratkim je bila poklicana neka sosedna vežbanka k državni pošti. Čudno se mi je zdelo, pa sem vprašala, kako je to šlo, ali je vložila prošnjo, ali kako je napravila. Odgovorila mi je, da ni prav ničesar storila, ampak da jo je čisto nepričakovano direktorica kar telefonično obvestila, naj gre na bližnjo državno pošto kot plačana moč.

Beg ve, da ji nisem nevoščljiva, toda ludo mi je pri duši in nikakor ne morem razumeti takega ravnanja. Pomislite samo razlike med nama: ona je v 18. letu, jaz v 25. letu starosti; ona je vežbala 12 mesecev, jaz 20 mesecev; ona najbrže še ne obvlada brzojava, jaz delam samostojno vse panoge službe; ona je hodila od doma v vežbo na pošto, jaz moram biti v drugem kraju, tako da morajo moji ubogi starši plačevati še hrano in stanovanje za mene.

Čutim se zapostavljeno, a zapostavljanje boli. Vsak dan se vprašujem: zakaj tako? Mar nimajo nobene evidence, kje je kdo, kdo je pripravnejši, zaslužnejši in potrebniji? Tolažijo me: »Kaj hočeš, ona ima pač srečo, ti je pa nimaš!« Toda slaba je ta tolažba, zakaj jaz se nisem zanašala na srečo, ampak na — pravico.

R. S.

Bačanov prekop

O tem piše dr. M. Malnerič v »Našem glasu«:

Grof Teodor Batthyányi (Bačan) je kupil leta 1766. od grofov Perlasov graščino v Oz-

lju, kjer je postavil tvornico za platno in oranžerijo, v Slapnu, Stativah, v Brodu pri Delnicah, kjer je napravil železarno in (v Crnem Lugu) livarno in je delal tudi na to, da se Kolpa zveže z Jadranskim morjem ter dal v ta namen, menda pri Brodu, izkopati že 4 milje dolg prekop proti Reki. Da bi napravili Kolpo plovno od Karlovca do Broda, so delali že leta 1771. in 1772, kot tudi še pozneje; leta 1796. so zaradi vojske prenehali, a leta 1801. delo spet nadaljevali; posebno so si prizadevali kanalizirati Kolpo od Ladešič-Drage pod Adlešiči, vzhodno od Vinice, pa do Broda, o čemer je Charpentier napisal posebno razpravo (gl. v mojem »Tolbulku«); po nekaj letih pa so zaradi načrta nove Lujzenske ceste in zaradi velikih stroškov delo popolnoma opustili. Sam načrt, zvezati Jadransko morje preko Kolpe s Savo, Dravo in Donavo, obstoji še danes: prekop bi bil dolg 160 km, imeli bi 11 zapornic, 24 km dolg predor in veliko dvigalo pri Bakru. Odprl bi centralni Evropi ter seveda tudi Beli Krajini pristop v svetovna morja.

Srbsko primorje

»Zagrebački list« piše:

Ko so v Beogradu videli, da je vsiljenemu jugoslovenstvu odzvonilo, so sneli krinko, in iz velikih integralnih jugoslovenov so se pokazali čez noč Srbi ali če hočete Velikosrbi. Iznenadenje nudi svojim bralcem beograjsko »Vreme«, ki piše o »sinjem Jadranu« in imenuje Boko Kotorsko Srbsko primorje.

Torej tisti, ki so do nedavnega tajili, da bi obstajalo Hrvaško primorje, danes nenkrat odkrivajo »Srbsko primorje« in razlagajo svojim bralcem lepote Boke Kotorske, Hercegovega, Igal itd., kateri kraji se po odkritju »Vremena« nahajajo v »Srbskem primorju«.

Socialna politika

Joško Rozman:

Nekatere zanimivosti iz letnega poročila OUZD za leto 1939

Ouzd izdaja vsako leto ob obračunskem zaključku tudi zanimiv pregled gibanja členstva, zavarovanih plač itd. Podatki, zbrani v tem poročilu, kažejo v marsičem zelo značilno gospodarski položaj slovenskega delavca. Od leta 1923, ko urad izdaja statistiko o gibanju členstva, je bilo doseženo največje število zavarovanih členov leta 1930 in to 97.688 zavarovancev. To število je v letih krize od 1931 do 1933 stalno padalo in v letu 1933 padlo na 75.564 zavarovancev. Od leta 1934 dalje počasi zopet raste in je lani doseglo 99.935 zavarovancev, torej samo za 2.307 več kot leta 1930.

V desetih letih zavarovanja je tedaj število zaposlenega delavstva, zavarovanega pri Ouzd naraslo samo za 2.007 ljudi. Filip Uratnik v svojih poročilih, ki jih je izdala Delavska zbornica v Ljubljani, ceni, da dosega 15. leto staro-

sti, to je, da stopa na delovni trg v Sloveniji letno 21.000 ljudi. Od tega jih 12.000 ni potrebnih, oziroma so odveč za kmečka gospodarstva. V kvalificirane poklice ocenjuje, da jih gre: moških 3.800, žensk 1.400, skupaj 5.200 letno. Zanimivo bi bilo ugotoviti, kam gre ta prirastek delovne moči. Saj vendar vemo, da gre velik del tudi v tovarne in obrt, katerih delavci so zavezani zavarovanju pri Ouzd. Nasproti najnižji cenitvi narasta ljudi, ki gredo v kvalificirane poklice, bi tedaj dobili za 10 let okrog 50.000 novih delovnih moči. In vendar more delavsko zavarovanje za beležiti za razdalje vseh 10 let prirast samo 2.307 ljudi.

Druga zanimivost v tem poročilu je razvoj povprečnih dnevno zavarovanih mezd. Tudi te se enako z narastom členstva dvigajo, ako padajo, pa znižujejo.

sta jih vodila častniški namestnik in narednik.

Vrskanje naših fantov v znak veselega sprejema nepričakovanih in nezaprosenih ojačenj z novimi bojevniki me je veselo ganilo. Čeprav smo z našimi Zeilhoferjevci boje za Radgono v glavnem že odločno in zmagovito končali in bi bili brez pomislekov opravili tudi z ostanki še upirajočih se sovražnih oddelkov po okoliških vaseh, nas je prihod teh prostovoljcev prijetno vzradostil. Videli smo, da so obmejni Slovenci, zraven pa tudi obmejni Hrvatje, v mislih, s simpatijami in v hotenju z nami in za nami.

Oddelke stroge pripravljenosti ali rezerva naše posadke, ki se je nahajala v vojašnicah, je pri dohodu Hercogovih in bratovskih medmurskih prostovoljcev, enako kakor v minuli noči med glavnim sovražnim obleganjem, začela prepevati narodne pesmi. Pri tem petju so vojaki, kar na hitro roko spesnili in skomponirali pesem — veselo koračnico — v čast in slavo svoji lastni posadki ali stotniji, oziroma njenim organizatorjem, vzgojiteljem in poveljnikom, ter jo začeli prepevati. Melodija verzov

»Samo da je zmagala
šesta stotnija
oj celo Radgono«,

s katero so zaključevali vsako kitico pesmi, je s svojim besedilom slavila Zeilhoferja in vse, ki so mu pri pripravi in boju za Radgono pomagali. Še

danes mi doni po ušesih. S to koračnico so si naši vojaki pozneje, ko smo se bili za Koroško, lajšali težave, ki so v frontnem vojaškem življenju neizogibne.

Okrog 2. ure po polnoči izročim za kratek čas poveljstvo voda svojemu namestniku in se napotim v vojašnico, da bi tam zvedel in sodeloval pri posvetu o nadaljnjem preganjanju in uničenju sovražnika. Bližal sem se ravno vojašniški straži konjeniške vojašnice, ko zasllišim, kako se je v njeni bližini oddalo nekaj strelcev. Dospevši do straže, mi njen poveljnik javi, da ga izza grmovja od nedaleč čez cesto stoječega poslopja jahalnih šol in konjušnic obstreljujejo. Ker bi iz take bližine oddani skriti sovražni streli lahko uničili celo stražo, ki ni imela kritja, mu zapovem, naj pošlje takoj patrolo treh mož v smer, od koder so padli streli, ki naj tamkajšnje ozemlje preiščejo ter ugotovijo, za kaj gre. Sodeč po splošnem položaju je bila mogočnost, da se je kakšna sovražna patrula pri prvih bojih skrila v kakšno poslopje, od koder bi sedaj, izkoriščajoč temo in grmovje, hotela vznemirjati in škodovati naši straži. Lahko bi pa bil skrit tudi še večji oddelke, ki bi pod spretnim poveljnikom še vedno lahko poskušal vdreti v vojašnico.

(Dalje prihodnjic.)

Prosimo,
poravnajte naročnino!

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v letih 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Henrik Štradner,

rodoljuben in hraber slovenski elektrotehnik, ki je bil za časa naših radgonskih dogodkov uslužben pri elektrotehniškem podjetju Šilder v Radgoni, nam je bil ves čas našega bivanja v Radgoni pošten svetovalec in informator o vsem, kar nam ni bilo jasno. Izbruh bojev je njegov slovensko zavedno žilo vnel. Prostovoljno se je priključil našim oddelkom, med katerimi se je hrabro odležal naših protinapadov po mestnih ulicah. Nesreča je nanesla, da je bil pri tem celo močno ranjen v nogo. Štradner je po svojem ozdravljenju preselil v Maribor — menda zaradi službe, ki je v Radgoni ni mogel več dobiti, kjer sem ga pozneje še enkrat, bilo je leta 1919, srečal, ne da bi bil po tistem času še kaj slišal o tem simpatičnem, idealnem in hrabrem Slovenceu.

Dogodki v noči med 4. in 5. februarjem 1919. — Boji med radgonskim kolodvorom in Staronovovasio. — Ojačenje naše posadke. — Nova pesem. — Prava hrabrost v bojih.

Večer 4. februarja 1919 me je našel kot poveljnika voda, ki je držal bojno črto in preprečeval morebitno približe-

vanje sovražnikov, ki so se pregnani iz mesta in periferij upirali nam še na črti približno od Starenovevsi proti kolodvoru in Potrni. Svoj oddelek, ki je razpolagal tudi s strojnico, sem razdelil po važnih točkah, medtem ko je nasprotnik pod zaščito svojih razmeroma dobro skritih strelcev, ki so nas pridno dražili, kril nekakšno zbiranje in pripravljanje za nova dejanja. Moji strelci so z menoj vred stali že polnih 14 ur v bojih ter v glavnem trpeli le zaradi mraza, so me vendar prosili, če bi smeli nasprotnika naskočiti in pregnati. Položaj je bil namreč tak, da bi brez primerne priprave moj napad lahko doživel polom. Zato jim njihove želje nisem mogel izpolniti. Obstreljevali smo zaradi tega raje sovražne postojanke v taki meri, da jih je moral ponoči večkrat menjati, kar je šteti k uspehom, medtem ko nam nje-gove krogle niso prizadevale posebne škode. Odločno bi pa bili v kali zadušili in preprečili vsako njegovo še tako dobro zamišljeno in močno približanje.

V pomoč in ojačenje naše posadke v Radgoni so razen že drugod omenjenih gornjeradgonskih strelcev Narodne straže, ki so se nam priključili že v dopoldanskih urah, lko smo prodrli do Gornje Radgone, prišli zvečer oziroma ponoči od 4. na 5. februarja 1919, poročnik Hercog Ferdo z vodom prostovoljcev iz Ljutomerja; z manjšim oddelkom je prispel tudi praporščak Deminkuš, iz Medmurja je prispela legija kakih 60 do 70 hrvaških prostovoljcev v dveh oddelkih, ki

Najvišja zavarovana mezda je bila v letu 1930, in sicer 26,25 din, ki je še dalj kot členstvo padala, in sicer do leta 1935 in to na 22,40 din. V zadnjih treh letih se je malo popravila, toda še vedno ni dosegla višine 26,45 din iz leta 1935, kajti v letu 1939 znaša 25,17 din in je tedaj še vedno nasproti letu 1930 nižja za 0,68 din.

Da je gospodarski položaj našega delavstva izredno slab, dokazuje tudi tabela števila zavarovancev in na dan zavarovanih plač v letu 1939.

I. razred	6,—	7.580
II. razred	8,—	—
III. razred	9,60	8.321
IV. razred	11,60	5.756
V. razred	14,—	2.663
VI. razred	16,80	7.785
VII. razred	20,—	10.524
VIII. razred	24,—	12.605
IX. razred	28,80	14.461
X. razred	34,—	12.071
XI. razred	40,—	7.221
XII. razred	48,—	11.007
Skupaj	99.995	

Delavcev, zavarovanih v razredih od IV—IX s povprečno dnevno zavarovano mezdo od 11,60 do 28,80 je 53.795. Računano na 25 delovnih dni znaša njihov mesečni zaslužek od 375 do 750 din. Vsi ti delavci so s svojimi zaslužki daleč pod fiziološko eksistenčnim minimumom delavca samca. Minimalni eksistenčni indeks za delavca samca je znašal v preprečju za leto 1939 815 din. Največji zaslužki v navedenih mezdah razredih so tedaj za 145 din nižji od minimalnega eksistenčnega minimuma in delavcev s temi zaslužki je 14.461. Kaj pa ostali desetisoči, katerih zaslužki so še mnogo nižji?

Pa še to je treba dodati: med temi delavci, posebno v VIII. in IX. razredu je mnogo poročenih. Le kako naj te družine žive? Kolikor moremo soditi, je teh največ v tekstilni industriji, kjer delata mož in žena. Le na ta način je namreč mogoče, da se družine vzdržijo. Samo 15% zavarovanih delavcev ima tedaj zaslužek za silo, ako smemo imenovati zaslužek za delavsko družino 34 din od dne za primeren zaslužek. Mislim pa, da

tega v nebenem primeru ne moremo.

Tretjo izredno karakteristično sliko pa kažejo tudi zneski celokupne letne zavarovane mezde vseh zavarovancev pri OUZD. Do leta 1930 je le-ta v stalnem narastu in dosega 798 milijonov din. Od tedaj pada in to leta 1936 na 566 milijonov din, torej za 242 milijonov din. Do leta 1939 se popravi in znaša 788 milijonov din. Kljub temu pa, da je, kar sem že uvodoma omenil, število zavarovanega člena nasproti l. 1930 za 2.307 členov večje, je celokupna zavarovana mezda nasproti letu 1939 za 10 milijonov din manjša. Tudi to dejstvo povsem jasno dokazuje, da so delavske mezde še vedno nižje kot one iz leta 1930, katerih še dolgo ne bomo dosegli.

Kdor zna brati slična poročila, mu je takoj jasno, da delavstvo gospodarsko nazaduje in da je tudi v tem precejšen del težav, s katerimi se vsak dan bavi. Ako namreč ni kupne moči širokih konsumentov, katere tvorijo v veliki večini ravno delavci, tudi ne more biti pravega gospodarskega napredka.

Slovaška kritika o Sedmaku

Slovaška revija Slovenské pohľady objavila v svoji zadnji številki (6—7) kritiko Sedmakovega romana Kaplan Martin Čedermac, ki je izšel v slovaškem prevodu v Bratislavi. Kritič Jožef Ambuš piše med drugim sledeče: »Osnova Sedmakovega romana se ne naslanja na vnanje okolnosti in dogodke, marveč se razpreda in občutljivo reagira na osrednje postavke. Kaplan Čedermac je človek čustva, ki tudi svojega svetovnega nazora ne utemeljuje razumsko, ampak čustveno, življenjsko, s krvjo... Sedmakov Čedermac je torej zapisnik v obliki romana o duševnem življenju duhovnika, evangeljsko vnetega in prijemajočega se toplote rodne krvi, ki ga muči usoda naroda in vernikov. Tu ne gre za kolektivističen roman, kar tudi noče in ne more biti, kajti kdor pozna ta kot slovenskega narodnika ve, da se v teh krajih v posameznikih zrcali narodno življenje, in to prav duhovnikov, ker narod ni imel nikoli namere upreti se in upor bi bil tudi sicer brez koristi. Zato v romanu ni mogoče iskati nekih masnih dramatičnih napetosti, ki bi na široko razburile gladino življenja. Duhovniki navadno izhajajo iz naroda, nosijo torej v duši tragiko narodne manjšine, vedo, kaj se da storiti, kaj ne, in končno so to ljudje, nad katerimi stojijo še strogi cerkveni zakoni. In tako se problematika tega življenja umakne navznoter, njeni nositelji so posamezniki, ki jih nadzirajo in preganjajo, zlomljeni sami v sebi in padajoči v pesimizem.

Če je imel Sedmakov roman uspeh na Slovenskem, ga zasluži prav tako tudi pri nas, ker nam enaka problematika raste na jugu, kjer bo še sčasoma dobila ta tragizem. Prevajalec izbor je bil torej zelo dober in tematično aktualen. Pričakujemo od Geraldinija, da se bo sistematično ukvarjal s slovensko književnostjo in da bo obogatil slovaško prevodno književnost tudi s slovenskimi deli iz starejših obdobij.

Jezikovni kotiček

Posebnost baltskih (litovščine in latviščine) in slovanskih jezikov je raba povratno-osebni in povratno-svojilnih zamikov, ki se nanašajo na osebek istega stavka, pa naj bo povedek v kateri koli osebi in v katerem koli številu. Drugi indoevropski jeziki te posebnosti ne poznajo. Kdor torej uporablja zamike moj, tvoj, njegov, njen, njun, naš, vaš, najin, vajin, njihov namesto svoj, piše (oz. govori) izrazito neslovensko. Tak mož je n. pr. g. Fr. Bolka, ki je prevedel Ewaldovega »Dvonožca« (v založbi »Umetniške propagande« l. 1920). Oglejte si te cvetke: »Tvoje stvar si naredil. Tvoje večerje nisi zaslužil. Jaz sem proti moji volji tukaj. Imam pri moji gospodinjki košarico. Ne mečite vašega semena na polje! Odprla sem nekaj mojih zapornic. Poskrbel sem za moje seme. Če imaš kaj v tvojo opravečo... Obesila sem moje perilo. Ko ste stori vašo dolžnost. Moraš garati za tvojih tisoč sestra. Moje oko sem obdržala. Izgubila sem mojo polovico itd.

Podobno se bere v »Jutru« z dne 23. III. 1936: »Povejte mi nekaj iz vaših mladih let!«, v »Slovenca« z dne 4. IV. 1936: »Vid vaših oči si obvarujete...« Narobe pa rabijo Primorci zaimek svoj namesto njegov ali njen; g. A. G. na primer piše v prevodu Bulwerjevih »Poslednjih dni Pompejev« v l. zv. na 56. strani: »Vsled svoje lepote se je zbrala okoli nje četa častilcev; to se glasi slovensko: »zaradi njene lepote...«! Tu se kaže vpliv laščine, ki rabi zaimek suo v pomenu svoj (ako je povedek v tretji osebi), njegov, njen in vaš (n. pr. servo suo = vaš sluga). Podobno beremo v »Slovenca« z dne 4. IV. 1936: »Pogled na te bolnike, ki jih je usoda odtrgala od svojih domačih« — to bi bili domači usode, ne pa bolnikov! — Naj navedem še krasen stavek iz Bolkovega prevoda (na str. 182.): »Nisi imela veselja nad tvojimi in nad njeno materjo« (t. j. nad njihovo, namreč nad materjo mladih strnadov!). Nemški ihr je tako zloben, da ima kar šest pomenov: njen, njihov, njun, njej (ji), vaš in vi! Bolka pa ni zadel pravega pomena.

Cef.

Urejuje in izdaja: Vitko K. Musek, Ljubljana

K U L T U R N I P R E G L E D

O naši stanovanjski kulturi

Človek, ki po daljši odsotnosti spet pride v domovino, se na prvi pogled razveseli napredka naše oblikovne kulture. Napredek moderne mlade plastike in slikarstva je viden in razveseljav, kljub temu, da nekateri ne morejo verjeti v znanje in kvaliteto mladih ljudi. To pa pri nas ni nič novega. Vsaka mlada generacija je morala pozirati iste očitke, pokvarjeni okus je vedno rad dajal prednost sladkobni obrtniški gotovosti, zavračal pa je nove oblike in novega duha. Lep napredek se kaže tudi v arhitekturi. Mesta in trgi dobivajo marsikje svoje urbanistične rešitve, dolgo zanemarjeni predeli se pod rokami arhitektov pokažejo v novi lepoti. Načenja se že vprašanje ruralizma. Število natečajev za najboljšo obliko javnih stavb raste. Na vseh koncih srečujemo dviganje stavb zasebne iniciative. Optimizem pa, ki prevzema opazovalca in mu že kaže prived lepše bodočnosti na tem področju, se močno omaje, ko jame kritično pregledovati našo stanovanjsko kulturo.

Misel, da naj bo stanovanje v svojih merah in zahtevah namenjeno živemu človeku, se nam pri tem zdi skoraj nova in predzrna. Vemo pa tudi, da prej ne moremo misliti na uspešno prenovitev modernega stanovanja, dokler nismo rešili vprašanja pohištva. Moderno pohištvo pa mora biti zamišljeno kot uporabno orodje in nerazdelan del stanovanja. Če človek s temi mislimi gleda na pohištvo, kakršno se kaže zlasti na raznih obrtniških razstavah iz zadnjega časa, ne more biti zadovoljen.

Marsikomu se bo zdelo vprašanje stanovanjske kulture malostno ali vsaj nevažno za širino. Toda že spomin z raznih potovanj, na to, kar srečuje človek po muzejih, nas prepriča, da je tudi ta panoga bila vedno izraz in merilo za splošno kulturno stopnjo kakega zemljepisno ali narodno omejenega kroga. Posamezno človeško bivališče in njegova notranjost je res sicer majhen, pa zato ne nevažen del celostnega kulturnega življenja in ravni kakega naroda. Že sama beseda kultura pa nam govori, da je kultura neprenehno ustvarjanje in duhovna rast, da je nepeprehnoma dejavno udeleževanje človekovo v delih, ki se naj v njih kaže oblika, kakovost in okus. Vse, kar posameznik ustvari ali soustvari, vse, čemur pomaga do uresničenja, je pomembno tudi v širino, je važno tudi za socialno skupnost. Tu se nam odpira vprašanje odgovornosti proizvajalca, prodajalca in kupca, ker vsi ti kakovost, obliko in okus lahko kruto malicio.

Prvo, kar pade v oči na naših razstavah stanovanjske opreme, je dejstvo, da večina teh izdelkov miti ne odgovarja socialni in gospodarski ravni našega človeka, da, za ta važni faktor se proizvajalec celo prav nič ne zmeni. Nismo še videli na teh razstavah niti enega pohištva, kakršnega bi si mogel nabaviti naš manj premožni človek, ki bi imel zaradi

srečne prirojene nadarjenosti in skrbne vzgoje dober okus. In vendar vidimo v deželah, ki imajo visoko stanovanjsko kulturo, da ni tolikšne razlike med stanovanjem bogatega in revnejšega človeka. Tetsuro Jošida nam kaže v knjigi »Das japanische Wohnhaus«, da vlada v opremi stare cesarske palače isto načelo kakor v hiši kmeta kjer koli na deželi, samo izdelava (les, trstje itd.) je dražja ali cenejša. Slično vidimo v severnih deželah. Nikjer v deželah z visoko razvito stanovanjsko kulturo, ki se začne s čistostjo telesa in konča s čistostjo duha, ni manj premožen sloj obsojen na življenje v v zatohlosti in umazaniji, kar žali človeško dostojanstvo. Kajti kvalitete pohištva niso toliko stvarne narave (drag material, komplicirane zgradbe in temu slično), marveč so predvsem: praktičnost, čistota, preprostost in harmonija. Pri nas pa gospodarsko šibkejšemu sloju ponujamo nekvalitetno karikaturu opreme bogatina, ki že čez nekaj let postane neuporabna.

Drugo, kar pogosto srečujemo pri naši stanovanjski opremi, je maliktev zahtev po praktičnosti. Morda bo za mnoge presenetljivo, če na tem mestu postavimo formulo: moderno = praktično. Za dokaz naj opozorim na zgodovino stola: dama, stisnjena v korzet in zapeta, sedi togo na renesančnem stolu, čim bolj pa človek postaja svobodni in sproščen, tem nižji postaja stol, tem globlji in preprostejši.

Pravo nepoznanje sodobnih oblikovnih tendenc pa se nam odkrije, če pogledamo, kako to, kar se nam nudi, odgovarja estetskim zahtevam. Veliko je in težko, bahavo, prekrito s kričočimi tujimi furnirji, kratko in malo — reprezentančno. Namesto resnično modernih oblik vidimo modno igrakanje. Ni čudno, da se je kupec naveličal take moderne in da sedaj zahteva »antično« pohištvo. Pričakovali bi, da bomo videli potem resnično stilno pohištvo, predvsem pa tisto tanko, sloko, odlično izdelano pohištvo, ki si je pod imenom Chippendale utrla pot iz Anglije po vsej celine. Ali pa, da bomo videli več kot tri sto let stare modele Windsorchairs, ki jih še danes arhitekti severnih dežel radi uporabljajo tudi v modernih stanovanjih. Ali pa vsaj, da bomo videli preprosto in gladko, konstruktivno zasnovano, jasno in lepo obliko starodunajskega Biedermeierja. Potem bi imeli samo še korak do resnično modernega. Namesto vsega tega resnično stilnega pohištva pa vidimo le jadrnanje v nekako modernistično secesijo. Kljub vsemu temu pa še mislimo, da bi mogli »uspešno« tekmovali z vsem razstavljenim pohištvom, kar smo ga mogli videti v Parizu kakor smo brali v enem naših listov ob pariški svetovni razstavi. Kdor pa je na pariški razstavi 1939 gledal pozornije »l'art et technique« kakih Fincev Švedov, Dancev, tisti vé, kakšna velika razlika je v resnici med njihovo in našo

stanovanjsko kulturo. Mogel je videti, kako se ti niso sramovali, pokazati sicer zelo preprostih, nič izumetničenih stvari, ki pa so bile velik znak zdravlja in finese okusa. Pri vseh nordijskih arhitektih je bilo mogoče opaziti sledeče skupne tendence: 1. Uporaba domačega materiala, ki je cenejši, a prav tako lep kot eksotični tuji materiali. Pri uporabi domačega materiala je šel finski arhitekt Alvar Aalto, znan po svojih novih idejah in finesi okusa pri predelavi najmodernejšega hotela Savoy v Helsinkih, celo tako daleč, da je tudi srebro in brušen kristal na mizah nadomestil z okusno izdelanimi lesenimi pladnji in skledami ter slamnatimi peharji za sadje. 2. Čut za naravno lepoto materiala, za svetle lesove, za čiste in nasičene barve tekstilij, za življenja veseli osnovni ton. 3. Kakovostna, solidna zgradba in obdelava. Ogibljejo se vsega tistega, kar daje kratkotrajen blesk, a se kmalu obrabi. Vsak kos je velik in težak le toliko, kolikor mora biti z ozirom na svoj namen. 4. Čim preprostejša, iz zgradbe in funkcije predmeta razvita čista in dobro proporcionirana oblika. Priznati pa je treba, da vseh teh tendenc pri nas zaenkrat žal še ne moremo opaziti.

Če potegnemo iz teh ugotovitev zaključek, bi bilo predvsem poudariti sledeče: Našega izdelovalca stanovanjskih predmetov je treba odvrgiti od kopiranja slabih predlog. Treba mu je zopet privzgojiti čut za kakovost in odgovornost, ki jo prevzema s svojim delom. Treba ga je zopet naučiti ljubiti domače materiale in videti njihov posebnost. Široko plast občinstva pa bi bilo treba vzgajati z razstavami, ki pa naj bi bile drugačne od teh, ki jih imamo danes pri nas. Današnja naša razstava je kopičenje reklamnih izdelkov, ne pa kot mnogokje drugje (Firence, Monza, Zürich) vzgoja k pravilnejšim in sodobnejšim oblikam življenja. Vsak kupec pa naj ima zavest volilca, ki odda svoj glas. S tem, da kupi predmet ali ga odkloni, s tem, da isto stori jutri in vsak naslednji dan spet toliko in toliko ljudi, s tem se odločuje usoda kakega izdelka, s tem mi sami odločujemo smer in usodo naše oblikovne kulture. Če se nam bo posrečilo ustvariti sodobno stanovanjsko opremo, ki bo odgovarjala vsem ekonomskim, praktičnim, tehničnim in estetskim zahtevam, potem bo lažje organizirati tudi resnično moderna stanovanja, v katerih bo lahko človek živel preprosteje in bolj zdravo. Tako stanovanje vpliva lahko močno na človekovo fizično in tudi duhovno zdravje, stanovanje »oblikuje stanovalca«, kakor pravi neki Francoz, vpliva tudi na njegovo moralno in duhovno življenje. Hiša, odprta sončnim žarkom, veže človekov um in njegovo srečo s obkrožujočo ga naravo in mu na tak način nudi življenjsko veselje.